

Simona Žnidarec Demšar, Špela Urh

SOCIALNO DELO Z ROMI

SISTEM KONTROLE ALI SISTEM POMOČI?

UVOD

V prispevku se ukvarjamo z vprašanji, kako razisemo prizadene Rome, kako socialne službe pripomorejo k ustvarjanju oziroma vzdrževanju rasističnih praks in kako se nanje odzivajo. Mehanizme utrjevanja hegemonije večinskega pogleda poznamo tudi v socialnem delu, še zlasti takrat, ko socialno delo ni sposobno kritično ovrednotiti lastnih konceptov in praks delovanja, ki temeljijo na tehnikah zanikanja razizma in protislovjih, ki na področju socialnega varstva vzdržujejo socialno izključenost.

Tudi sklicevanje na človekove pravice je izrabljeno za opravičevanje problematičnih praks, še zlasti kadar koncept pravic temelji na univerzalistični perspektivi. Posledice omenjene perspektive se odražajo v razumevanju kulture, uporabi jezika in načinih interveniranja socialnih služb. Zato je antirasistična perspektiva izziv za socialno delo. Temelji na socialnem vključevanju in socialni pravičnosti, zavzema se za družbene spremembe in zavrača idejo, da socialno delo le vzdržuje obstoječe zatiralske družbene strukture.

V tekstu uporabljamo izraz Romi, pri čemer pa ne zagovarjamo koncepta homogenosti te populacije glede na osebne karakteristike, lokalno območje bivanja ipd. Percepcija Romov temelji na stereotipnih predpostavkah o potujočem ljudstvu, ki jih homogenizira. Emski pogled na življenje Romov kaže drugačno realnost. Izognemo se tudi poimenovanju Romov kot etnične skupine, ki je sicer splošno sprejet politični pojem in enači etnijo s kulturnimi značilnostmi, čeprav »etniža« ne pomeni kulturnih razlik, temveč opredeljuje družbene procese, ki proizvajajo meje med različnimi skupinami.

Prispevek temelji na večletnem raziskoval-

nem in aktivističnem delu avtoric. S kritičnim pogledom na prakso socialnega dela želiva praktikom s področja socialnega dela z Romi odpreti prostor za samorefleksijo in ponuditi konceptualna izhodišča, ki lahko pripomorejo k dopolnjevanju ali preseganju obstoječih praks.

ČLOVEKOVE PRAVICE – IZZIV ZA SOCIALNO DELO

Vse več organizacij s področja socialnega dela v zadnjih letih postavlja človekove pravice za pomembno paradigmo, kar je razumljivo, saj morajo biti človekove pravice, kot pravi Rommelspacher (2003: 205), ne le del širše politike, ampak sestavni del teorije in prakse socialnega dela. Nevarnost nastane takrat, kadar od sklicevanja na človekove pravice ne ostane nič drugega kot le izraz samoidealizacije ali dobre volje. Še več, kot opozarja Rommelspacher (*ibid.*), se je v preteklosti pokazalo veliko primerov, ko je bilo sklicevanje na pravice izrabljeno za opravičevanje problematičnih praks. Ena takih je pravica do izobraževanja Romov v rednih programih, ki jim je sicer formalno omogočena, vendar pa je zaradi neučinkovite podpore izobraževalnih institucij in socialnega varstva krivda za neuspehe romskih otrok v šoli pogosto pripisana neodgovornosti samih Romov.

Zavezanost socialni pravičnosti ni nikoli odvrnilo socialnega dela od reprodukcije družbene realnosti. Tudi etični standardi v socialnem delu niso nikoli imeli dovolj moči, da bi onemogočili zatiranje, marginaliziranje ali socialno izključevanje. Idejno ozadje tehnik, ki jih uporablja dominantna skupina nad manjšino, je prepričanje, da je tovrstno delovanje v interesu izključenega (*ibid.*), zato standardi pogosto

le opravičujejo zatiralsko prakso, namesto da bi presegli reprodukcijo družbene neenakosti. Pravice se prepogosto naslavljajo na vse ljudi, po drugi strani pa prinašajo ugodnosti le peščici, ponavadi tistim, ki je te ugodnosti tudi izoblikovala. Univerzalizem sicer predvideva enakost vseh ljudi, vendar Zaviršek (2003: 222) opozori na močno normo normalnosti, zato prakse, ki temeljijo na univerzalistični perspektivi, hkrati izključujejo določene ljudi. V nacionalnih državah je univerzalistični koncept samoumevno pripisoval pravice državljanom, ostale pa izključil in jih uvrstil med kulturne tujce. V slovenskem političnem diskurzu obstaja delitev Romov na avtohtone in neavtohtone, ki ne morejo imeti enakih pravic, čeprav so vsi slovenski državljani. Utemeljitelji človekovih pravic so si prilastili paradigmo univerzalizma in tudi moč, da govorijo v imenu ostalih. Rommelspacher (*op. cit.*: 206) opozori na tri generacije človekovih pravic. V prvi so priznane državljanske in politične pravice (do svobode govora, izražanja verskega prepričanja ...), v drugi generaciji so priznane »pozitivne pravice« (pravice do pridobitve izobrazbe, zdravstvene nege, pravične zaposlitve ...), ni pa zagotovljena svoboda pred posegi države, tretja generacija človekovih pravic pa se ukvarja s kolektivnimi pravicami oziroma s »pravicami manjšin« (pravica različnih skupin do kulturne samoodločbe, antidiskriminacijsko načelo, pravica do rabe lastnega jezika ...). Dobimo vtis, da je vključenih vedno več skupin, specifičnih pogledov in potreb ljudi, hkrati pa je pogosto zanikana pomembnost kulturne in družbene moči. Kot primer tovrstnega zanikanja avtorica (*ibid.*) omeni svobodo govora, ki sama po sebi še ne omogoči ljudem, da so tudi slišani, in ohranja privilegirani položaj tistih, ki so.

Socialno delo v Sloveniji na področju dela z Romi bi moralo bolj slediti refleksiji svojih vrednot in norm v okviru globalnih polemik. Žal postaja socialno delo močna institucija, še zlasti na področju dela z Romi, ki utrjujejo hegemonijo večinskega pogleda. Če vzamemo pod drobnogled mehanizme utrjevanja hegemonije, ki jih kot globalne prepozna tudi Rommelspacher (*op. cit.*: 207), opazimo, da socialno delo premalo kritično ocenjuje svoje koncepte in se ne sprašuje, kako samo v svojih praksah delovanja ustvarja norme, ki prispevajo k reprodukciji kulturnih, socialnih in drugih specifičnih hierarhij. Za ilustracijo zgornje trditve se ozrimo na rabo

jezika, razumevanja pojma kulture in načine interveniranja socialnih služb.

Jezik oziroma pravica do izražanja v materinem jeziku je zagotovljena po konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, vendar zlasti, kot pravi Rommelspacher (*ibid.*), ko gre za osebna ali intimna vprašanja. V socialnih službah v Sloveniji strokovnjaki, ki delajo z Romi, tem ne omogočajo rabe svojega jezika. Dominantna družba definira način komunikacije, ker ne razume jezika manjšine. Če hočejo Romi v odnosu do institucij uveljavljati pravice, ki jim kot državljanom pripadajo, so se prisiljeni naučiti slovenščino. Tudi način interveniranja je odvisen od tistega, ki ima moč definiranja in analiziranja problemov. Empirične raziskave kažejo, da imajo etnične manjšine iz različnih razlogov dosti več psihosocialnih problemov kot pripadniki večine, pa vendar niso deležni tolikšne pomoči kot pripadniki dominantne skupine (Gaitanides 1995, Becker *et al.*, 1998 v Rommelspacher, 2003).

Zato ne preseneča, da Romi niso deležni zadostne pomoči, da bi presegli številne psihosocialne, bivanjske in zaposlitvene ovire. Deležni so podpore, ki jo definira dominantna skupina, kar ponazarja izjava socialne delavke: »Z romsko problematiko se srečujemo že vrsto let. Naše delo je zagotavljanje denarne pomoči in če Romi ne pošiljajo svojih otrok v šolo, jim denarno pomoč odvezujemo. To je naše delo.« (Pogovor z N. N., oktober 2004.) Kot opozori Rommelspacher (*op. cit.*: 207), ohranjanje različnih standardov socialnih storitev krepi delitev na večino in manjšino. Zato ne preseneča, da veliko konceptov socialnega dela definira migracijo in socializacijo v multikulturnem okolju predvsem kot problem. Trk kultur naj bi povzročil dezorientiranost, prikriti konflikte, izražene v neuspehu mladih v šoli, konfliktih v družinah, nasilju, kriminalu. Te težave prerastejo v konflikt, ki lahko prizadene večinsko družbo. Zato se v socialnem delu še vedno razvija diskurz, ki se veže na problematizacijo ali kriminalizacijo marginaliziranih skupin. »Najtežje pri delu z Romi so agresije, izsiljevanje, grožnje. To velja tudi za druge, ne samo za Rome, ampak drugim se to da dopovedati, Romom pa ne. Sama ne bi šla nikoli v naselje.« (Študentkin pogovor z N. N., november 2004.)

To preprosto razumevanje otežuje, da bi razlikovali med osebnimi, socialnimi in kultur-

nimi problemi. Ob tem Rommelspacher (*ibid.*) opozori, da prepogosto zanemarimo pojem »kultura«, ko govorimo o problemih, s katerimi se soočajo pripadniki večine, kot da kultura, barva kože in religija pripadnikov dominantne skupine niso pomembni dejavniki in kot da konflikte v multikulturnem okolju povzročajo le pripadniki manjšin. Naivni predsodki so pogosto udobnejša izbira kakor problematiziranje lastnega družbenega položaja (*op. cit.*: 208). Tudi Zaviršek (2003: 222–223) opozarja, da ne smemo pristati na tezo »vsi ljudje so enaki« ali celo na to, da je vsak posameznik odgovoren in sposoben za to, da poskrbi zase in se bojuje za svoje pravice. Socialno delo dela z uporabniki, ki imajo različne izkušnje in potrebe. Danes se socialne delavke in delavci prepogosto bojijo, da bodo za uporabnika naredili preveč, izhajajoč iz koncepta, da v socialnem delu ne delamo namesto uporabnika, ampak skupaj z njim. To je razvidno iz naslednje zgodbe.

Nekatere družine iz romskega naselja so po hudi zimi izrazile potrebo po materialnih sredstvih za kurjavo in toplih oblačilih. V stiski so se obrnile na lokalni center za socialno delo, kjer jih je socialna delavka opozorila, da to ni v njeni pristojnosti in da so sami odgovorni, da si priskrbijo informacije, kje je mogoče dobiti kurjavo.

Namesto da bi socialna delavka skupaj z njimi raziskala možnosti, jih je zavrnila, da morajo to storiti sami. Paradigmo »ne delamo namesto uporabnika« socialne delavke in delavci prepogosto razumejo kot prelaganje odgovornosti in ne kot prostor za večanje vpliva in nadzora Romov nad procesom in vrsto pomoči.

Romi imajo pogosto že od otroštva izkušnjo nemoči v razmerju z institucijami in v javnem prostoru. Ker so ponotranjili podobo manj cenjenih članov skupnosti, so tudi manj spretni pri samostojnem uveljavljanju pravic. To pa krepí rasistične teorije tudi v socialnem delu.

RASISTIČNE PRAKSE IN NJIHOVO PRESEGANJE

Sodobni rasizem temelji na domnevni nepremostljivosti kulturnih razlik, zato govorimo o »rasizmu brez ras« ali kulturnem rasizmu.

Rasizem vedno pomeni zanikanje ali omejevanje pravic, utišanje ali zatiranje določenih skupin v javnem družbenem prostoru. Zatiranje vpliva na samopodobo, razvoj, ambicije in vizije pripadnikov teh skupin (Balibar 1991 v Zorn 2003). Podoba, ki jo ima o nas okolje, je neločljivo povezana z našo podobo o sebi. Naša identiteta ni določena le z našim dojemanjem sebe, ampak tudi z našimi domnevmi o tem, kako nas vidijo drugi. Zato predstavniki romske skupnosti pogosto vidijo sebe le v obrobni, manj cenjenih vlogah v skupnosti in širši družbi. Kot poudari Lamovec (1995), nam pogledov drugih ni treba sprejeti, ne moremo pa se jim izogniti. Če jih zavrtnemo, jih vključimo pa v zavrtni obliki. Toda predstave, ki podpirajo zatiranje, pravi Balibar, ponotranjijo tako tisti, ki jih rasizem prizadene, kakor tudi tisti, ki zatirajo.

Tudi socialno delo je podvrženo vplivom rasizma. Rasistične prakse v odnosu do Romov so pogosto posledica nereflektirane, ponotranjene podobe Romov kot homogene skupine, kar se je v preteklosti pogosto kazalo v usmerjanju romskih otrok v šole s prilagojenim programom. Danes pa je to očitno v omejevanju in pogojevanju socialne denarne pomoči. Zato mora etično ozaveščeno antirasistično socialno delo reflektirati odkrite in prikrite oblike rasizma na osebni, kulturni in institucionalni ravni. Na institucionalni ravni se rasizem pogosto udejanja z nekvalitetnimi uslugami strokovnih delavcev ali celo z odrekanjem uslug.

Kot ugotavlja Zorn (2003: 305), se institucionalni rasizem vzdržuje tudi s prepričanjem, da rasizma v Sloveniji pravzaprav ni oziroma da obstaja kvečjemu v besedah nekaterih posameznikov in posameznic. V vsakdanjih praksah socialnega dela je mogoče prepoznati veliko tehnik zanikanja rasizma (Zaviršek 2000), med najbolj izstopajočimi na področju dela z Romi pa so te:

- *V strokovnih službah ni pripadnikov kulturno različnih skupin.* To kaže, da je rasizem v kulturni in institucionalni obliki izjemno prisoten. So izjeme (romska pomočnica v vrtcu Pušča in osnovni šoli v Prekmurju, v vrtcu Pikapolonica na Brezju), a tudi tam imajo le pomožne vloge, ne osrednjih.

- *Obtoževanje žrtve oziroma prelaganje odgovornosti na žrtve* opazimo v jeziku in izjavah socialnih delavk, ki pričakujejo, da bodo Romi sami prevzeli odgovornost za odpravljanje »svojih« problemov: »Romi bodo morali tudi sami

kaj narediti za sebe, ne morejo pričakovati le denarne pomoči. Če moram jaz sama zgraditi hišo, dobiti vsa dovoljenja, naj zase poskrbijo tudi Romi, ne morejo večno pričakovati naše pomoči. [...] Razumem tudi vaščane, njihovo življenje je zelo oteženo, saj je z Romi res izjemno naporno živeti.» (Pogovor z N. N., november 2004.) Zadnja izjava za povrh legitimira obrambno delovanje (Pajnik 2003), saj kot žrtev predstavlja večinsko populacijo. Gre za strategijo ustvarjanja konsenza o ogroženosti državljanov in državljanov.

- *Pokroviteljski odnos* sicer izraža toleranco, vendar predpostavlja, da je drugi manjvreden, kar ilustrira izjava socialne delavke: »Pri Romih samih je moteča higiena v razredu, zaradi tega izstopajo. Higiena je strašen problem, to je pa treba otroku privzgojiti. [...] Zgrešeno jih je siliti v šolo, ker nočejo. Boljše bi jih bilo pustiti živeti tradicionalno življenje in jim ne dajati socialne pomoči.« (Študentkin pogovor z N. N., november 2004.)

- *Rasizem zaznamo, vendar se problemu izognemo.* Gre za pogosto prakso socialnih delavk in delavcev, ki delajo z Romi. »Vem, da so v šolah učitelji in otroci nestrpni do Romov, vendar jaz pokrivam področje socialnega varstva, s tem naj se ukvarjajo v šoli, to ni moje delo, ne morem se vtikati v njihovo delo.« (Izjava N. N., marec 2005.) Socialna delavka, ki zazna rasizem in nestrpnost, mora nanj reagirati, tudi če to ni del njenih delovnih obveznosti.

- *Povečevanje pomena in učinkov minimalnega ukrepanja proti rasizmu* je nevaren mehanizem zanikanja rasizma. Socialne delavke in delavci lahko vidijo preseganje rasizma že v tem, da hodijo v romska naselja in prisluhnejo Romom, jim organizirajo izlete, skupna druženja ipd. Ne ukvarjajo pa se z vprašanji, kako jim olajšati dostop do resursov v skupnosti in zvečati socialni kapital, kako jih podpreti v procesih soodločanju na občinski lokalni ravni, kako jih podpreti pri prevzemanju cenjenih vlog v lokalni skupnosti, kako jim pomagati pri izboljšanju bivanjskih, infrastrukturnih razmer, kako jim omogočiti učinkovitejši dostop do izobraževanja, hitrejši vstop na trg dela ipd. Namesto da bi se ukvarjali z relevantnimi (eksistencialnimi) težavami uporabnikov v vsakdanjem življenju, se osredotočijo na obrobne probleme.

V raziskovalnem in projektnem delu smo na področju socialnega varstva zaznali tudi prakse,

ki vzdržujejo socialno izključenost Romov, kar lahko opredelimo kot institucionalni rasizem.

- *Zgled odkritega rasizma* je odnos socialne delavke, ki je vsakič, ko je iz prostora odšel Rom, uporabila osvežilec zraka in svoje dejanje argumentirala: »Veš, to je pa vonj po Romih!« (Izjava N. N., februar 2002.)

- Še pogostejši v socialnem delu z Romi je *prikriti rasizem*. Ena od raziskav je pokazala, da je socialna dokumentacija romskih otrok polna opisov te vrste: »zanimajo ga kičaste materialne stvari«, »nosi modre nevarne čevlje«, »otrok je tipičen predstavnik romskega porekla«, »rada se kiti z uhani in prstani« ipd. (Kodila 2001). Druga raziskava je pokazala, da so romski otroci v primerjavi z neromskimi desetkrat pogostejše usmerjeni v t. i. posebne šole, pogosto zaradi slabega znanja slovenščine (OSI 2001).

- *Državni paternalizem* se kaže v pasivni skrbi za Rome. Pogosto jim dodelijo le socialno pomoč, kar še poveča njihovo odvisnost od institucionalne skrbi, namesto da bi jim ponudili priložnost in ustvarili pogoje za učenje spretnosti, ki bi jim koristila za samostojnejše, kvalitetnejše življenje in povečevala njihovo socialno vključenost.

- *Ozko razumevanje polja socialnega dela* ne omogoči kvalitetnih storitev oziroma minimizira potrebe Romov. Ker zakon o socialnem varstvu ne zajema področja stanovanjskih razmer, zaradi česar se Romi pogosto znajdejo v socialnih stiskah, socialne delavke in delavci delegirajo odgovornost na druge službe. Gre za strategijo pošiljanja od vrat do vrat, ki omeji socialno delo na birokratska opravila v okviru javnih pooblastil. Neka romska družina s tremi majhnimi otroci je bila zaradi prostorske stiske (živel so pri moževih starših v majhni leseni baraki) prisiljena prenočevati v avtomobilu. Zaradi potrebe po stanovanju so se večkrat obrnili na lokalni CSD, kjer jim je socialna delavka rekla, da jim ne more pomagati, ker zakon o socialnem varstvu ne pokriva stanovanjske problematike.

- *Socialna kontrola* se kaže v nadzoru nad porabljenimi sredstvi za Rome. Čeprav so storitve in dajatve po zakonu o socialnem varstvu pravica tako Romov kakor drugih državljanov, so ravno pri Romih pogosto nadzorovane, ker da Romi ne znajo upravljati z denarjem. Načini nadzovanja pri mesečni socialni denarni pomoči in enkratni denarni pomoči so razvidni tega, da jim raje dodelijo bone za nakup hrane in

oblačil, plačajo gradbeni material ipd. Socialna delavka pove: »Če za otroka ni poskrbljeno v najosnovnejšem smislu (hrana, obleka, obutev ...), jim ne damo denarja, ampak jim to damo v funkcionalni obliki. Kar pomeni, da se mi na centru dogovorimo s trgovino, da jim dajejo hrano, ne pa tudi alkohola, cigaret, kave, torej samo osnovne prehrabene stvari. Če otroci niso oblečeni, se dogovorimo s tekstilno trgovino, da potem tam nakupijo obleke za otroke.« (Študentkin pogovor z N. N., november 2004.)

Ta praksa se zaostruje tudi z minimaliziranjem potreb Romov kot skupine ljudi, ki nima in ne sme imeti enakih potreb kot večina:

Tile ljubljanski Romi so včasih bolje situirani kot kdor koli drug. Če greš na Koželjevo, vidiš takšne nobel avtomobile, da dol padeš, od satelitskih anten. [...] Bogati Romi, da jih vidiš, koliko zlatnine imajo na sebi, tako da so kakšni Slovenci petkrat bolj revni. Velikokrat pa blefirajo in igrajo, da ne morejo, kot na primer: »Pa ja ne mogu platit,« potem pa vidiš verižice okrog vratu, dober avto. (Pirnat 2004.)

Célo socialno podporo zapravijo za cigarete. Zadnjič je ena Romkinja kupila cel pršut, ki ga jaz ne bi niti za božič! (Izjava N. N., februar 2002.)

• Zgled *spodbujanja k nizkim pričakovanjem* so t. i. šole za odrasle Rome (kamor vključujejo tudi otroke, ki so neuspešni v nižjih razredih osnovnega šolanja), kjer učni program temelji na minimalnih doseženih znanjih, kar ne omogoča enakovrednega izhodišča za nadaljnje šolanje. Na to kaže že število predvidenih ur pouka v šolah za odrasle Rome (dve šolski uri na dan v popoldanskem času).

Ti zgledi ponazarjajo, da socialno delo še vedno temelji na nekaterih verovanjih in izhodiščih tradicionalnega socialnega dela. Kritika tradicionalnega dela z Romi zadeva način dela, ki temelji na prizadevanju, da bi spremenili skupino, in predpostavlja njihovo motenost in problematičnost. Če izhajamo iz socialnega dela, ki spodbuja socialne spremembe, krepí moč in prispeva k blaginji, potem socialno delo ne sme biti omejeno zgolj na izvajanje birokratskih funkcij, ampak se mora spopasti z družbeno neenakostjo in izključenostjo.

SOCIALNE MREŽE KOT POMEMBEN VIR ZMANJŠEVANJA SOCIALNE IZKLJUČENOSTI V SKUPNOSTI

Socialno izključenost lahko opredelimo kot stanje omejenega dostopa do virov, ki je pogosto posledica pripadnosti določeni skupini. Socialno delo si prizadeva za podporo, ki bo pri krajsanim posameznikom ali skupinam lajšala ali utrla dostop do virov pomoči in resursov v skupnosti. Neenakost lahko zmanjšujemo tako, da omogočimo vsakomur prehod po družbeni lestvici navzgor pod enakimi pogoji, pri tem pa s politikami vključevanja in s socialnodelovnimi metodami krepimo tiste, ki imajo tradicionalno manj možnosti ali pa so povsem izključeni. Če ne razumemo procesov, ki vzpostavljajo neenakosti na mikro ravni, ne moremo oblikovati politike za njihovo zmanjševanje na makro ravni. Različni socialni programi so le dodatki, ki so usmerjeni h krepitvi, ne morejo pa biti glavno sredstvo za zmanjševanje neenakosti, še zlasti ne takrat, ko so usmerjeni v spreminjanje in prilagajanje izključenih skupin, namesto da bi spreminjali njihove življenjske razmere in poglede večine.

Na večanje družbene neenakosti vpliva pomanjkanje skupnostnih mrež, ki je posledica državnih in lokalnih politik (nezadostna sredstva za izboljšanje bivanjskih pogojev, omejevanje in pogojevanje sredstev, nezaposlovanje, segregirano izobraževanje, onemogočanje enakopravne participacije v skupnosti ipd.). V nepovezanih skupnostih so resursi drugega reda (informacije, vezi, poznanstva), s pomočjo katerih pridemo do resursov prvega reda (denar, vpliv, ugled), dostopnejši tistim, ki zasedajo vrednejše družbene statute. Po mnenju Bourdieuja (v Dragoš, Leskošek 2003) dominantna družba za vzdrževanje svojih položajev uporablja socialni kapital. Bolj ko so ljudje odmaknjeni od zaprtih dominantnih skupin, bolj so marginalni (*op. cit.*: 61–63). Pripadniki manjšin so izključeni iz socialnih mrež zaradi predpostavke o njihovi drugačnosti, tuhosti, izključenost iz okolja pa to predpostavko še okrepi. Vzajemna prilagoditev je mogoča le z aktivnim vključevanjem v skupnost s sistemi socialne podpore. Pomembno je razumeti tudi težave pri horizontalnem povezovanju med subjekti, ki so imeli v zgodovini izrazito hierarhično razmerje (Zaviršek, Zorn, Videmšek 2002). Veliko romskih svetnikov težko zahteva

in uveljavi pravice in potrebe Romov v občinskih svetih, saj v preteklosti niso imeli izkušenj, da bi se jim lahko to posrečilo. Po drugi strani pa so lahko horizontalne mreže zgolj navidezne, saj imajo moč odločanja še vedno predstavniki dominantnih skupin. Pri tem je vloga socialnega dela pomembna, čeprav komaj prepoznavna. Socialne delavke in delavci so odgovorni, da identificirajo, razvijajo, širijo formalno in neformalno socialno mrežo v prid tradicionalno bolj izključenih skupin. Po modelu razvijanja skupnosti in socialne akcije pa so odgovorni tudi za to, da spodbujajo samorganiziranje in samopomoč marginaliziranih skupin in preprečujejo indiferentnost. Vlaganje v odnosne mreže in moč Romov na mikro ravni je strateškega pomena za krepitev skupnosti, saj se tam odvija vsakdanje življenje prebivalcev.

SOCIALNO DELO Z ROMI IZ ANTIRASISTIČNE PERSPEKTIVE

Socialne delavke in delavci imajo malo znanja o Romih. Socialno delo z Romi pogosto temelji na rasističnih stereotipnih predstavah o homogeni skupnosti Romov in je usmerjeno bolj v izvajanje materialne pomoči in javnih pooblastil. Tudi razprave o kakovosti življenja Romov so v socialnem delu pogosto zbirokratizirane in izhajajo iz vrednot »kakovosti življenja«, ki niso podprte s prioriteta, sodelovanjem, avtonomijo in državljanskimi pravicami Romov. Zato ne preseneča, da imajo mnogi Romi slabe izkušnje s socialnimi delavkami in delavci. Pogosto povedo, da socialne delavke še nikoli ni bilo v romsko naselje ali pa pride le, da jih kontrolira (ali so otroci v šoli, ali so odrasli v šoli za Rome, ali res živijo v zadostnem pomanjkanju, da so upravičeni do denarne podpore, ali so bivalne razmere urejene ipd.). Pogosto imajo občutek, da se do njih vedejo drugače samo zato, ker so Romi.

Oporo za ravnanje, ki temelji na socialnem vključevanju in socialni pravičnosti, najdemo v teoriji antirasističnega socialnega dela. Po

Dominelli (1995) je antirasistično socialno delo pozorno na strukturne neenakosti, ki jih vzdržuje rasizem. Temelji na bolj senzibilnih storitvah, ki so skladne s potrebami ljudi, glede na njihov družbeni oziroma socialni položaj, in na procesih krepitev moči uporabnikov, s katerimi zmanjša negativne posledice družbenega razlikovanja. Po eni strani podpira pripadnike prikrajšane skupine, po drugi strani pa se vključuje v družbeni aktivizem, zato Dominelli (*ibid.*) in Leskošek (1995) opozarjata, da je socialno delo nujno tudi politično. Thompson (1998) razume antirasistično socialno delo kot pristop, ki poskuša reducirati, odpraviti diskriminacijo in zatiranje.

Pogosto je že samo socialno delo za mnoge uporabnike zatiralsko. Socialne institucije pogosto delujejo kot podaljšana roka aktualne politike. Lorenz (1994: 4) vidi socialno delo kot potrebno in pomembno področje, ki prispeva k vzdrževanju družbenega reda in notranje stabilnosti države. Socialno delo z Romi se še vedno opira na mehanizme vzdrževanja obstoječih družbenih struktur. Antirasistično socialno delo pa opredeljuje stroko kot področje, ki se zavzema za družbene spremembe in zavrača tezo, da socialno delo zgolj prispeva k vzdrževanju obstoječih družbenih struktur.

Antirasistično socialno delo ni nujno samo »antiperspektiva«, kakor mu očitajo. Sodobno socialno delo z zatiranimi skupinami zagovarja popolno udeležbo uporabnika v procesih načrtovanja in izvajanja storitev. Usmerja socialne delavke in delavce, da pristopijo k vsaki situaciji s spoštovanjem različnosti, kompleksnosti, razumevanjem zgodb uporabnikov in njihovih izraženih potreb (Parton in Marshall v Adams *et al.*, 1998: 245). Ko bodo socialne službe to sprejele in razvile ustrezne načine delovanja, bodo prispevale k preseganju zatiralskih praks in s tem omogočile socialno vključevanje zatiranih skupin v vsakdanjem življenju. S tem bodo presegle zbirokratizirano prakso, ki je oddaljena od prioriteta, sodelovanja, avtonomije in državljanskih pravic Romov.

LITERATURA

- BALIBAR, E. WALLERSTEIN, I. (1991), *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*. London, New York: Verso.
- DOMINELLI, L. (1995), Anti-racist perspectives in European Social Work. V: LEŠNIK, B. (ur.), *Perspectives in Social Work*. Ljubljana: University of Ljubljana School of Social Work.
- DRAGOŠ, S., LESKOŠEK, V. (2003), *Družbena neenakost in socialni kapital*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- KODILA, S. (2001), Problematika dokumentacije o romskih otrocih na osnovni šoli s prilagojenim programom. Ljubljana: VŠSD (diplomska naloga).
- Konvencija o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah (1994), *Uradni list RS*, 33/94.
- LAMOVEC, T. (1995), *Ko rešitev postane problem in ko zdravilo postane strup*. Ljubljana: Lumi.
- LESKOŠEK, V. (1995), Socialno delo ni politično (ali pač?). *Socialno delo*, 34, 3: 195–202.
- LORENZ, W. (1994), *Social Work in Changing Europe*. London: Routledge.
- OSI (2001), *Spremljanje pridruževanja EU: Zaščita manjšin v Sloveniji*. Budimpešta: Open Society Institute.
- PAJNIK, M. (2003), Poročanje medijev o marginaliziranih skupinah. *Socialno delo*, 42, 2: 87–94.
- PARTON, N., MARSHALL, W. (1998), Postmodernism and discourse approached to social work. V: ADAMS, R., DOMINELLI, L., PAYNE, M. (ur.), *Social Work: Themes, Issues and Critical debates*. London: Macmillan.
- PIRNAT, T. (2004), *Romi v procesih vzgoje in izobraževanja..* Ljubljana: FSD (diplomska naloga).
- RAZACK, N. (2002), *Transforming the Field: Critical antiracist and anti-oppressive Perspectives for the human Services Practicum*. Halifax: Fernwood.
- ROMMELSPACHER, B. (2003), Socialno delo in človekove pravice. *Socialno delo*, 42, 4–5: 205–210.
- THOMPSON, N. (1995), V podporo antidiskriminacijski akciji. *Socialno delo*, 34, 5: 273–280.
- ZORN, J. (2003), Antirasistična perspektiva v socialnem delu; kako prepoznati rasizem v vsakdanjem življenju in kulturna kompetentnost služb. *Socialno delo*, 42, 4–5: 303–310.
- ZAVIRŠEK, D. (2000), *Hendikep kot kulturna travma: Historizacija podob, teles in vsakdanjih praks prizadetih ljudi*. Ljubljana: Založba/*Cf.
- (2003), Notranja nasprotja socialnega dela pri uresničevanju človekovih pravic v postmodernih družbah. *Socialno delo*, 42, 4–5: 219–230.
- ZAVIRŠEK, D., ZORN, J., VIDEMŠEK, P. (2002), *Inovativne metode v Socialnem delu. Opolnomočenje ljudi, ki potrebujejo podporo za samostojno življenje*. Ljubljana: Študentska založba.

